

Антоніна Буравкова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ПОЛІТИКА США ЩОДО КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Antonina Buravkova

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

US POLICY REGARDING THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN POST-BIPOLAR PERIOD

The article spotlights dramatic process of the People's Republic of China's establishing as a new world superpower and analyzes its conflict relations with the United States at the end of 20th – beginning of the 21st century. Special attention is paid to the Chinese information operations in support of official Beijing's geopolitical aspirations. Historical-genetic and comparative method are combined in this article with systematic approach; using of these methods enabled the next conclusion: the USA supposes transformation of the Chinese People's Republic in superpower, which threatens for American national interests not only in the Eastern Asia, but in the Middle East and in the Central Asia. Although the Chinese leaders of «fourth-generation» publicly interpret multipolarity as a leading tendency of modernity (and denies American hegemony), at the same time, the Pekinese analysts realize that their country in the near time will not be able to change the global prevailing of the USA.

Key words: international system, superpower, sanctions, world policy.

У сучасній міжнародній системі КНР стала центром сили, з яким не можна не рахуватися. У державах, що нині визначають світову політику, жоден діяч, який розробляє чи реалізує проекти в області безпеки надрегіонального значення, не може ігнорувати китайський фактор. Тому ще в „Стратегії національної безпеки США” від 17 вересня 2002 р. КНР віднесена до потенційно великої держави – недемократичної, але з ринковою економікою, за котрою визнається безперечне право володіти й удосконалювати ракетні та ядерні військові технології¹.

Контури світу, в якому Китай відіграватиме роль геополітичного і геостратегічного центру, поки що складно окреслити, але він поступово формується, незалежно від бажання тих чи інших міжнародних акторів. Боротьба Пекіна за глобальне лідерство почалася досить давно, хоча самі китайські лідери про це відкрито не говорять, натомість пропагуючи тезу про багатополарність світу як більш продуктивний і стабільний устрій. Її офіційно підтримує Росія, котра ще в недавньому минулому в якості СРСР мала статус наддержави й досить незатишно почуває себе нині на другорядних ролях у світовій політиці (особливо після збройної агресії проти України 2014 р.), чимало прихильників багатополарності (навіть із присмаком антиамериканізму) є і в нашій країні.

Але якщо виходити з реалій сьогодення, то слід визнати, що нині існує лише одна наддержава – США, які збережуть цей статус, щонайменше, до середини поточного століття, коли КНР досягне з ними паритету не лише за економічним потенціалом, а й наблизиться до жаданого балансу у військово-промисловій сфері. Цю тезу можна було б аргументувати низкою фактів із будь-якого поля міжнародної політики, на неї «працює» і теорія довгих циклів, запропонована американськими політологами Дж.Модельським і В.Томпсоном. Згідно неї, кожні 500 років відбувається періодична зміна історичного глобального процесу, у рамках цього відрізка часу так само періодично, кожні 120 років, змінюються фази політичного циклу. Окремі теоретики, наприклад, Т.Босуелл, додають до них ще «хвилі» М.Кондратьєва (60-річні великі цикли кон'юнктури), щоб урахувати динаміку зміни економічних процесів. На підставі аналізу всіх зазначених фаз та циклів і прогнозуються держави-гегемони на той чи інший період.

¹ *The National Strategy for a New Century* (September 2002). Washington: The White House, 5.

У відповідності з теорією довгих циклів, із завершенням Другої світової війни на статус глобального політичного лідера стали претендувати США, яким кинув виклик СРСР. Унаслідок багатьох причин (американські теоретики головним чином вказують на „морську державність” США) Кремль програв боротьбу за світову гегемонію (попри всі його потуги, в т.ч. втручанням у Сирійський конфлікт), тому США в якості єдиного лідера чи гегемона доживуть якраз до середини ХХІ ст. У той же час, згідно зазначеної теорії, на початку цього віку має з’явитися новий суб’єкт світової політики, що через півстоліття поставить під сумнів гегемонію США. Подібна перспектива, звісно, не радує американських футурологів, і значна їх частина переконує, ніби замість нового гегемона з’явиться щось на кшталт „світового уряду”, котрий і буде вирішувати глобальні проблеми на засадах справедливості.

Але протягом усієї історії людства тривала гостра боротьба за світову гегемонію, досить згадати драматичну історію виникнення, розвитку і краху Ассирії, Давнього Риму, імперій Ахеменідів, Александра Великого, Чингіз-хана, Тамерлана, Османів, Габсбургів, Романових і Наполеона Бонапарта. Навряд чи ХХІ вік виявиться мудрішим від попередніх століть, незважаючи на всілякі революції в області знань, інформації й технологій, боротьба за світове домінування продовжуватиметься і в ньому, однак вона не призведе до формування багатополлярної структури у вигляді мережі державних центрів, приміром, США, КНР, Японії, Індії, ФРН (Євросоюзу), Росії й Бразилії.

Причина проста: для того, щоб посісти місце світового „полюса” потрібно володіти потенціалом наддержави, тобто такими економічними можливостями, військовою силою й політико-дипломатичним впливом, щоб усі ці складові одночасно відчувалися міжнародним середовищем у будь-якому куточку земної кулі. Потенційно в середньостроковій перспективі зазначених якостей може набути і, з огляду на чимало факторів, стати такою наддержавою найбільші шанси має саме Китай, географічно розташований посередині Східної Азії.

Як відомо, у вересні 1982 р. на XII з’їзді Компартії Китаю була спланована стратегія модернізації країни до 2049 р. (столітнього ювілею існування КПК), коли КНР має перетворитися на сучасну високорозвинену державу з життєвим рівнем населення вище від середньозаможного, що за часовими рамками відповідає „хвилям” М.Кондратьєва. Для подібних прогнозів є солідні підстави, передусім, динаміка економічного розвитку КНР: за підсумками 2014 р. ВВП КНР (за паритетом купівельної спроможності) вийшов на перше місце в світі й склав \$ 17,62 трлн. і збільшився, порівняно з попереднім роком, на 7,4 %, в тому числі промислове виробництво виросло на 7 %, експорт сягнув \$ 2,343 трлн., що дало змогу накопичити \$ 3,899 трлн. золотовалютного резерву¹.

Починаючи з 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання в грудні 1978 р., коли з ініціативи Ден Сяопіна було прийнято офіційне рішення щодо проведення широкомасштабної економічної реформи, протягом третини століття щорічні темпи приросту ВВП в КНР не опускалися нижче 8 %. Якщо ж до цього додати сукупний економічний потенціал китайської діаспори (хуацяо) у Південно-Східній Азії, що налаштована виключно патріотично й активно допомагає історичній батьківщині не словом, а ділом (на відміну від української), можна передбачити, що загальна сукупна китайська частка у світовому ВВП невдовзі дорівнюватиме 23-25 %.

У будь-якому випадкові КНР на наших очах перетворюється на повноправного учасника геостратегічної гри в масштабах, адекватних значимості США, а геополітичне протистояння Вашингтона і Пекіна стало головним чинником світової політики. Початок йому, сам того не бажаючи, поклав на початку 1970-х рр. президент США Р.Ніксон. Скориставшись різким погіршенням відносин між Москвою й Пекіном, він спробував приручити комуністичний Китай і зробити його спільником США у протидії радянському впливові в Азії й „третьому світі” загалом. Кремлівська пропаганда влучно назвала це „розіграти китайську карту”.

Але Пекін, прикриваючись антирадянською риторикою, використав нормалізацію відносин із багатою Америкою для подолання успадкованої від часів „культурної революції” дипломатичної ізоляції, зміцнення свого міжнародного впливу і підйому економіки. Лише в 1979 р., коли в КНР почалося створення спеціальних економічних зон, до яких потекли багатомільярдні іноземні інвестиції, автор ідеї антирадянського американо-китайського союзу, тогочасний державний

¹ *The World Factbook. Turkey.* <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>> (2015, жовтень, 19).

секретар Г.Кіссінджер, прозрів і виступив із запізнілим попередженням: „Як тільки Китай стане достатньо сильним, він може виступити проти нас”.

Патріарх американської дипломатії як у воду дивився, хоча у відносинах із сусідніми азійськими державами КНР не давала приводу для звинувачень у прагненні до регіональної гегемонії, вирішуючи всі спірні питання за столом переговорів. Інша справа – США, які в стратегічному союзі з Японії мають абсолютну військову перевагу в АТР, ця ж обставина зумовлює застосування Пекіном у наступі на Вашингтон виключно інформаційних і економічних засобів.

Ще наприкінці холодної війни в надрах китайських спецслужб була розроблена стратегічна концепція добування фінансових ресурсів і передових технологій за допомогою методів інформаційної війни. Ця програма сподобалася архітекторові модернізаційних реформ Ден Сяопіну, котрий виявився стратегічним аналітиком глобального рівня і прийняв рішення щодо пріоритетного фінансування спецслужб та активного використання методів інформаційної війни для досягнення економічного процвітання. З того часу в КНР була створена могутня державна система ведення інформаційного протиборства зі США, яка дозволяє здійснювати масоване застосування сил і засобів у потрібний час. Її осередком є Дослідне бюро при Держраді КНР і Системно-аналітичний центр міністерства держбезпеки.

Найефективніше китайська система інформаційного протиборства діє у фінансовій сфері, а необхідними матеріалами її забезпечують тихоокеанська діаспора й розвідка. З Пекіна здійснюється тотальний контроль над ЗМІ країн АТР, значна кількість газет, теле- і радіоканалів придбана агентами і офіцерами розвідки КНР, через підконтрольні ЗМІ проводяться активні комплексні інформаційно-психологічні операції. Феноменальним успіхом китайських спецслужб є встановлення контролю над найбільшими банками Східної Азії.

Розвідка КНР має настільки сильні позиції серед багатомільйонної китайської діаспори США (основна її частина зосереджена на Тихоокеанському узбережжі), що американські спецслужби не в змозі повністю контролювати її активність у таких містах як Сіетл, Лос-Анджелес, Сан-Франциско, Х'юстон. Своєрідним попередженням Білому Дому стало обрання у 1996 і 2000 рр. етнічного китайця Ло Цзяхуея (Гарі Лока) губернатором штату Вашингтон (столиця штату Сіетл є головними ворітьми китайської еміграції в Америку). Не виключено, що масові безпорядки в цьому місті під час проведення форуму Світової організації торгівлі наприкінці 1999 р. були інспіровані китайськими спецслужбами.

Першу велику перемогу в інформаційній війні проти США Пекін одержав у червні 1989 після кривавого придушення студентських виступів на площі Тяньаньмень, коли через ЗМІ до пересічного громадянина була доведена інформація, що у Пекіні, Шанхаї й деяких інших крупних містах діяли невеликі групи екстремістів та кримінальних злочинців. Більш того, китайські лідери переконали народ у тому, ніби безпорядки були інспіровані США, тому сучасна молодь, яка пізнала смак плодів економічного процвітання КНР, погодилася, зрештою, підтримати заклик правлячого режиму: „Не потрібно більше жодних політичних реформ”.

Через ЗМІ всіяко стимулюється ріст патріотизму, спрямованого проти стратегічного супротивника – США, який іменується головною перешкодою на шляху втілення історичної мрії китайців стати світовою наддержавою. Населенню нагадується про всі приниження, яких зазнав Китай від Заходу за останні півтора століття, і закликається безумовно підтримати владу. Будь-яка стурбованість США дотриманням прав людини подається як імперіалістична інтервенція і спроба не дати Китаю стати ще сильнішим. Усе частіше використовується звинувачення у шпигунстві на користь США для покарання представників ліберальної інтелігенції, що критикують, приміром, корупцію у владних ешелонах. Під час Косовської кризи 1998-1999 рр. китайським ЗМІ було наказано захищати репресивну політику С.Мілошевича і не повідомляти про нього нічого поганого, гуманітарна ж інтервенція НАТО була названа „військовим вторгненням”.

Пекіну вдалося повністю „переграти” американців у ході інформаційного протиборства під час азійської фінансово-економічної кризи 1997-1998 рр., представивши КНР у якості стабілізуючого фактора в АТР. А у травні 1999 р. міністри оборони КНР і Куби підписали угоду про створення на „Острові Свободи” китайського центру радіоперехоплення і стеження за супутниками США, аналогічного тому, що мав СРСР у м. Лурдес.

1 квітня 2001 р. почався другий етап інформаційної війни за владу в фінансовому світі між КНР і США, коли досить несподівано для американців банальна авіаційна пригода над Південно-Китайським морем (під час спроби китайських винищувачів витиснути розвідувальний літак ВМС

США EP-3B за межі виключної економічної зони КНР сталося зіткнення, внаслідок якого один винищувач упав у море, а американський літак змушений був здійснити посадку на о. Хайнань, що належить КНР) перетворилася у гострий інформаційний геополітичний конфлікт. В Інтернеті спалахнула справжня війна між американськими і китайськими хакерами, причому почали її американці, які ламали китайські сайти, залишаючи в них образи на адресу КНР і, зокрема, пілота Ван Вея, що загинув. У відповідь китайське неформальне об'єднання Honker Union оголосило про початок відплатних дій – стався масовий злам американських сайтів, у тому числі й урядових, так, сайт уряду США зазнавав безперервної атаки протягом 6 годин. Після того як у Honker Union нарахували тисячу зіпсованих американських веб-вузлів, його члени поширили повідомлення, що вважають свою мету досягнутою.

Президент США Дж.Буш-молодший відрядив до о.Хайнань три есмінці оперативного флоту США й у різкій формі засудив китайців за те, що вони зволікають із дозволом американським представникам зустрітися з 24-ма членами екіпажу, оскільки це, на його думку, суперечить дипломатичній практиці. Щоб розрядити обстановку, офіційний Пекін дозволив зустріч (після чого есмінці були відкликани), але відпустив американських льотчиків на батьківщину лише після того, як 11 квітня 2001 р. отримав офіційного листа уряду США, в котрому висловлювався жаль з приводу інциденту.

Та оскільки жодна зі сторін не визнала себе відповідальною, конфлікт залишався неурегульованим іще півтора місяця, на консультаціях щодо подальшої долі літака-розвідника, оголошеного Пекіном військовим трофеєм, китайська сторона висунула вимогу до США взагалі відмовитися від польотів розвідувальних літаків уздовж узбережжя КНР. Лише 24 травня, задовольнившись вибаченнями американських урядовців, китайський уряд погодився з пропозицією Вашингтона розрізати літак і переправити його у США на вантажному судні. Таким чином, принаймні частково, Пекіну вдалося змусити Вашингтон до того, чого не зміг добитися від Д.Ейзенхауера М.Хрущов 40-ка роками раніше, - до вибачення за порушення повітряного простору іншої держави, навіть не в глибині її території, як це було з У-2 1 травня 1960 р., а над водами виключної економічної зони.

Водночас, тверезо враховуючи гіркий досвід СРСР 1970-1980-х рр., китайське керівництво добре усвідомлює, що попри вражаючі економічні успіхи, КНР не зможе витримати тривалу гонку озброєнь із США. Проте було б помилкою вважати, ніби Пекін зоставатиметься глухим до розгортання протиракетної парасольки над США після їхнього виходу із радянсько-американського Договору про обмеження систем ПРО 1972 р. Беручи до уваги наявні ресурси, китайське керівництво прагне діяти вибірково, щоб опанувати якомога вигідніші позиції у нових політичних умовах. Ця вибіркковість має два очевидні напрямки: 1) консолідація всього того, що дозволяє країні утримувати домінуюче континентальне становище; 2) підготовка до асиметричного ведення війни.

Пекін зупинився на пріоритетному розвитку технологій, пов'язаних із ракетно-космічною технікою. Вони дозволять КНР, незважаючи на його помітне відставання від США у галузі звичайних і стратегічних озброєнь, створити потенціал, за допомогою якого Китай буде в змозі завдати удари по больовим точкам супротивника – системам інформації й комунікацій, супутникам, платформам для „Стелсів” і авіаносцям. Така стратегія означає кардинальну зміну в китайській геополітичній думці – переконацію уваги з потенційного материкового ворога (Росія, Індія) на морського (США, Японія).

За іронією долі, у грудні 2000 р. серйозний поштовх розвитку китайської ракетно-космічної промисловості надало рішення Вашингтона про припинення санкцій, запроваджених у зв'язку з підозрами щодо передачі Пекіном ракетних технологій Ірану та Пакистану. Відразу ж після цього американські компанії стали активно співпрацювати з КНР у галузі комерційних космічних програм, унаслідок чого китайський Інститут космічної техніки запланував лише на 2001-2005 рр. вивести на орбіту не менше 30-ти власних супутників¹. Навіть в умовах чинності санкцій США, у листопаді 1999 – січні 2001 рр. Пекіну вдалося запустити в космос два безпілотних космічних апарати „Корабель богів”, а в жовтні 2003 і жовтні 2005 рр. – пілотовані космічні кораблі „Шеньчжоу („Небесний човен”) – 5” і „Шеньчжоу – 6”.

¹ Pillsbury, M. (2000). *China Debates the Future Security Environment*. Washington, DC: National Defense University Press, 301.

Таким чином, США припускають імовірність перетворення КНР у наддержаву, що несе загрозу безпеці Америки не лише у Східній Азії, але й на Близькому Сході та в Центральній Азії. Політика залучення, що здійснювалася за президентства В.Клінтона, доповнилася політикою стримування, передусім у питаннях військової безпеки, перетворившись після трагічних подій 11 вересня 2001 р. у політику „м'якого стримування Китаю за допомогою його активнішого залучення”. Усіма наявними засобами США будуть намагатися загальмувати процес перетворення КНР у наддержаву, чи іншими словами, самостійний центр світової політики глобального масштабу з тим, щоб зберегти за собою статус одноосібного лідера-гегемона.

References

- The National Strategy for a New Century* (September 2002). Washington: The White House.
- The World Factbook. Turkey*. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>> (2015, Jzovten', 29).
- Pillsbury, M. (2000). *China Debates the Future Security Environment*. Washington, DC: National Defense University Press.